

ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოების ახალი რეალობა და გავლენა ფართო შავი ზღვის რეგიონზე

პოლკოვნიკი მურთაზ გუჯეჯიანი

თავდაცვის ძალების გენერალური შტაბის J-2
დაზვერვის დეპარტამენტის უფროსის მოადგილე

აბსტრაქტი

ერთის მხრივ, ენერგია მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ადამიანის განვითარებასა და ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაში, მეორეს მხრივ, რთულ სისტემებს ამოძრავებს და კონფლიქტებს აქეზებს. მთავარი საერთაშორისო ევროსტაბის და იაიეი სააგენტოების ცნობით, ენერგიაზე მოთხოვნა სტაბილურად იზრდება. ბუნებრივი რესურსების სიმცირე და გეოგრაფიული მდებარეობა ენერგიაზე მთავრობების დამოკიდებულების დონეს პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და გეოგრაფიულად ზრდის.

ფართო შავი ზღვის რეგიონში არაპროვოცირებულმა ომმა ძალიან გაართულა ისედაც რთული სტრატეგიული გარემო. კიევმა მოსკოვთან დაპირისპირება ძალიან სერიოზულად მიიღო და ფართო შავი ზღვის რეგიონი ყურადღების ცენტრად აქცია. ამ ნაშრომით წარმოდგენილია: ა. ევროატლანტიკური სივრცის აღმოსავლეთ ფლანგზე ენერგორესურსების ექსპორტის “მილიტარიზირება” და ბ. კვლევის მთავარი კითხვა არის - რუსეთ-ევროკავშირის ენერგეტიკული კავშირების ცალმხრივ და რუსულ ენერგომომარაგებაზე ევროკავშირისა და მისი პარტნიორების მგნობიარე დამოკიდებულებაზე საუბარი რამდენად აქტუალურია დღეს?

ამ ნაშრომის რედაქტირებისას გამოყენებულია სხვადასხვა ღია ცნობები, წიგნები, აკადემიური ჟურნალების სტატიები, ოფიციალური (არადახურული) დოკუმენტები, ვორკშოპები, პოლიტიკოსების გამოსვლები და ელექტრონული საინფორმაციო სააგენტოების პუბლიკაციები, რომლებიც ძალიან მხარდამჭერია ენერგეტიკის საკითხებზე ზოგადი შეხედულების მისაღებად, როგორც რუსეთის ფედერაციაში, ასევე დასავლეთის ქვეყნებში.

სტატია “ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოების ახალი რეალობა და გავლენა ფართო შავი ზღვის რეგიონზე” მოიცავს შესავალს, სამ თავს, სქემებს, ცხრილს, რეკომენდაციებსა და დასკვნას. შესავალი გადმოგვცემს საკითხის აქტუალობას, მიზნებსა და მოტივებს, რამაც გვიბიძგა საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის 2023 წლის ყოველწლიური საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალისთვის ეს თემა აგვეჩვენა. პირველი თავი ეძღვნება ევროკავშირის ყურადღების ნაკლებობით შექმნილი ენერგიის მიწოდების ჯაჭვების მყიფე უსაფრთხოების გარემოს, ხოლო შემდეგ მოკლედ შეფასებულია თანამედროვე ისტორიის პერიოდში, უსაფრთხოების კონცეფციის ისტორიული ევოლუციის გამოყენებით ევროკავშირის ენერგიის უსაფრთხოების ისტორია და ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოების ამჟამინდელი წყობა.

აქვე ნაშრომის მარტივი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: ენერგეტიკული უსაფრთხოება და მასზე დამოკიდებულება არის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც მჭიდროდაა დაკავშირებული ეროვნულ უსაფრთხოებასთან და, შესაბამისად, ეროვნული მთავრობების და კავშირების ყოველდღიური საზრუნავია. ეჭვგარეშეა, რომ კრემლი ევროკავშირის აღმოსავლეთ ფლანგზე თავის საგარეო პოლიტიკას და ძალაუფლებას ენერგორესურსების ექსპორტიდან მიღებული შემოსავლებითა და საერთაშორისო წესების შეურაცხყოფით ამტკიცებს. წაკითხულიდან, დანახულიდან და დაკვირვებების შედეგად მიღებული კვლევა მიზნად არ ისახავს პრობლემის გადაჭრას, არამედ მსურველებს პრობლემის უკეთ გაგებაში დაეხმარება.

საკვანძო სიტყვები:

გაზის იმპორტი, შავი ზღვის რეგიონი, რუსეთ-უკრაინის ომი, ევროკავშირი.

The New EU Energy Security Reality and it's Impact on the Wider Black Sea Region

Colonel Murtaz Gujejian

Deputy Chief of J-2 Department of Military
Intelligence of Defense Forces

Abstract

This brief in-depth research “The new EU energy security reality and its impact on the wider Black Sea region” on a security Studies was organized by David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Germany. Its goal is to support the security of the Wider Black Sea Region energy supply chains. The purpose of this project is to answer to the main question: Will EU energy security impact the south-eastern flank of the Euro-Atlantic space.

Russia's war in Ukraine has created new problems that are not addressed by outdated security programs and old-fashioned traditional defence approaches. That the war in Ukraine is not the cause of a future conflict against the world order is not a new point of view, furthermore, the war in Ukraine is one of the results of the already existing conflict. It is a real possibility that the Kremlin will continue its aggressive foreign policy towards its neighbours and neighbours of neighbours in order to consolidate global power and “legitimacy”.

The eternal war in the region exposed the EU's economic weaknesses in energy exports and supply chains. Military professionals believe that whoever controls the east of the Euro-Atlantic space and/or dominates the Black Sea, can easily project power on the European continent, Central Europe, the Mediterranean, the North/South Caucasus and the Middle East.

Russia eternal war has shown us more dependence, weaponization, interference and more vulnerability of the EU Countries; Security is no longer based on the previously established rules. In the near future It's unlikely that relations between the EU and Russia will be based on beneficial energy relations. The European Union is moving beyond the binary dependency that binds international actors, creating a new reality in which the inclusiveness of energy security extends to several different areas, diversification will be critical for the EU. Supply chains are complicated and messy, it's implausible to make positive changes overnight.

Taking into account Russia sharp growth in military spending, its ability to integrate state resources and masses and it's “great propensity for risk” makes Russia both a “capable and unpredictable actor”. Russia's black-mail to use nuclear weapons indicates that Kremlin is losing the war due to lack of ammunition and low technological capabilities and in the short term wants to take this war into a protracted or frozen conflict phase.

According to the analysis of the processes of the recent past, the stability of the region cannot be successful and effective only with the support of NATO member states on EU's eastern flank. NATO, EU and their partners should have an emergency and long-term assistance strategy for the parties. From the lesson learnt in the last 30+ years on international cooperation issues it is vital that in the next 10-30 years the Euro-Atlantic and regional countries (except Russia) in the region, must counter challenges with collective deterrence of cooperation. Actively promoting stability is possible through the existence of the theory of Russian deterrence. Stability should be achieved by promoting collective deterrence and integration of Russia; a strategy of emergency and long-term assistance not only for alliance members, but also for partners, plus collective deterrence equals fixing and integration of Russia.

Speeches and workshops used in editing this paper, Organized by the Research and Policy Analysis Department (RPA) project of Strategic Competition Seminar Series-FY23 SCSS of George C. Marshall European Center for Security Studies (GCMC) at Workshop I held in Garmisch-Partenkirchen, Germany, 20-24 February 2023 entitled “Alternative Ukrainian Future Trajectories: Implications for Russia and the West” and Workshop II held in Berlin, Germany on 16 May 2023“ (A summary of FY23 SCSS#8 hybrid seminar entitled “What if? Russian Variables, Inflection Points and Game Changers?” at SCSS Workshop II) have been very supportive in the preparation of the paper.

Keywords:

Black Sea region, Economic, Energy, Russia, Ukraine, Military.

შესავალი

ენერგეტიკული პოლიტიკა ჩვენი დროის ერთ-ერთი ყველაზე სასიცოცხლო პოლიტიკური საკითხია, რომელიც უსაფრთხოებასთანაა დაკავშირებული. სტატიაში მთავარ სუბიექტებს, ორი მიზეზის გამო, წარმოადგენენ რუსეთი და ევროკავშირი; კერძოდ, პირველი - ისინი საერთაშორისო ველზე ორ მთავარ განსხვავებულ აქტორს წარმოადგენენ და მეორე - უკრაინაში შეჭრამდე ევროკავშირი რუსეთიდან ნახშირწყლების იმპორტზე ძალიან იყო დამოკიდებული. ამ ნაშრომის მიზანია იმის დემონსტრირება, თუ რამდენად მოძველებულია თანამედროვე ურთიერთობებში ცალმხრივი ენერგეტიკული დამოკიდებულება მომხმარებელსა და მიმწოდებელს შორის. აღსანიშნავია, რომ რუსეთ-უკრაინის ომი და ევროკავშირის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფლანგზე გაჭიანურებული კონფლიქტები სერიოზულად ახშობენ რეგიონის ეკონომიკურ პოტენციალს და მათ უსაფრთხოების სისტემა მზარდი დამაბულობის ზონად აქციეს. ევროპის გარემოს სააგენტოს (EEA) განმარტებით გაზის მიწოდების უსაფრთხოებას წარმოადგენს „ენერგიის ხელმისაწვდომობა ნებისმიერ დროს სხვადასხვა ფორმით, საკმარისი რაოდენობითა და გონივრულ და მისაღებ ფასებში“.¹

ძირითადი ნაწილი ევროკავშირის ენერგოუსაფრთხოების ისტორია

უკრაინაში შეჭრიდან უკვე რამდენიმე თვის შემდეგ რეგიონულ და ეროვნულ დონეზე თვალს ვადევნებთ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გაჭირვებულ სიტუაციას (დაცარიელებული გაზის საცავები), რომელიც მნიშვნელოვნად აისახა გლობალურ ენერგეტიკულ სექტორსა (ბუნებრივ აირზე ფასების კატასტროფული ზრდა) და მიწოდების არხების (ჩრდილოეთ ნაკადი) უსაფრთხოებაზე. რეგიონში გაუმართლებელმა ომმა ენერგიის ექსპორტზე და მიწოდების ჯაჭვებზე ევროკავშირის ეკონომიკის სუსტი ადგილები გამოავლინა. რეგიონის ექსპერტები თვლიან, რომ ვინც აკონტროლებს ევროატლანტიკური სივრცის აღმოსავლეთს ან/და დომინირებს შავ ზღვაზე, შეუძლია ევროპის კონტინენტზე, ცენტრალურ ევროპაში, ხმელთაშუა ზღვაში, ჩრდილოეთ/სამხრეთ კავკასიასა და ახლო აღმოსავლეთში მოახდინოს ძალის იოლად პროექცირება.²

რამდენიმე მნიშვნელოვანი გარემოს გათვალისწინებით, კერძოდ: a. რუსეთის ფედერაცია უკრაინაში ომამდე ევროპის უმსხვილესი გაზის მიმწოდებელი იყო; b. 90-იანი წლებიდან მოყოლებული ევროკავშირის გაზის ერთიანი ბაზარი აქვს; c. ევროპის ეკონომიკური და მნიშვნელოვანი სოციალური სერვისების საქმიანობის უზრუნველყოფა ენერგეტიკის სხვა რესურსების განზრახ უგულვებელყოფით დიდწილად ბუნებრივ აირს ეყრდნობა, კვლევაში ძირითადად ევროპის გაზის მიწოდების უსაფრთხოებაზე ვისაუბრებთ.

ენერგიაზე ევროპული მოთხოვნა სტაბილურად მზარდია. ევროპელი მომხმარებელი სოციალური მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად და ეკონომიკური საქმიანობის (მრეწველობა, საჭმლის მომზადება, ტრანსპორტირება, და მრავალი სხვა) უზრუნველსაყოფად ძირითადად ენერგეტიკის რესურსებსა და მათი მიწოდების ჯაჭვებს ეყრდნობა; ბუნებრივი ენერგიის ბუდობების სიმცირე და გეოგრაფიული მდებარეობა ენერგეტიკაზე ეროვნული მთავრობების დამოკიდებულების ხარისხს პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და გეოგრაფიულად ზრდის. ევროკავშირი იმპორტზე ძალიან არის დამოკიდებული; ენერგიის ნახევარზე მეტს იმპორტი სჭირდება, თუმცა სიტუაცია მნიშვნელოვნად განსხვავდება წევრ სახელმწიფოებს შორის. ზოგიერთი ქვეყანა, როგორცაა იტალია ან მალტა, დამოკიდებულია ენერგიაზე 100%-ით, მაშინ როდესაც დანია არის ენერგიის წმინდა ექსპორტიორი.³

ეროვნულ, რეგიონულ და საერთაშორისო დონეზე ენერგეტიკული უსაფრთხოება სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, რომელიც მჭიდრო კავშირშია ეროვნულ უსაფრთხოებასთან; ახლო ისტორიის პერიოდში უკრაინასა და რუსეთს შორის მზარდმა დამაბულობამ და უკრაინის ომმა ცალსახად დაგვანახა მისი მჭიდრო კავშირი ენერგიის მიწოდების (გაზის მილსადენები და საწყობები, ენერგიის რესურსების ბაზრები, LNG-თხევადი გაზის ტერმინალები, ტრანსპორტირება, სატრანზიტო შესაძლებლობებისა და მიწოდების ჯაჭვების ნორმალური ფუნქციონირება) უსაფრთხოებასთან.

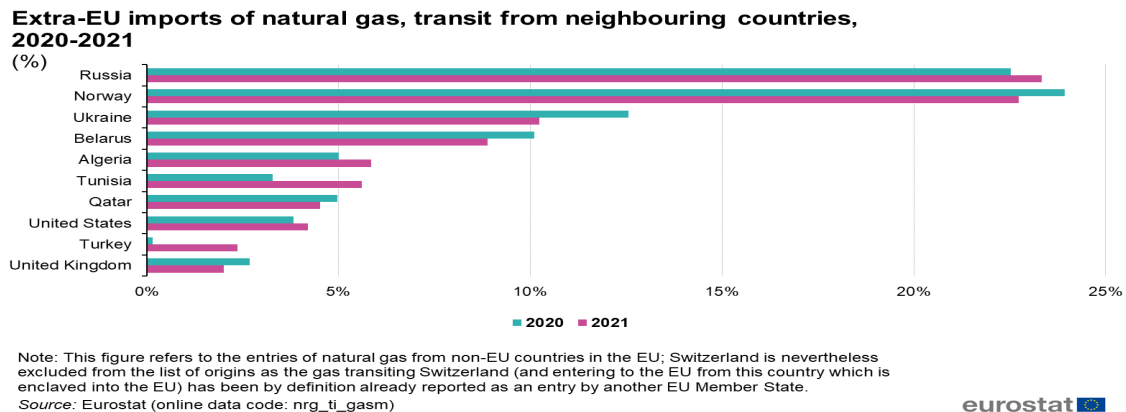
უკრაინაში შეჭრამდე ევროპაში რუსეთის გაზის ექსპორტი 42%-ს შეადგენდა. ევროსტატის (Eurostat, Statistic Explained, April 2023) სტატისტიკის მიხედვით, რუსეთ-უკრაინის ომამდე 2021 წელს ევროკავშირმა სხვა ქვეყნებიდან 83% ბუნებრივი აირი შემოიტანა, აქედან პროცენტულად ყველაზე მეტი - ბუნებრივი აირის 23% რუსეთიდან შემოვიდა. რუსეთის შემდეგ ბუნებრივი აირის მსხვილი იმპორტიორი ნორვეგია (22.7%) იყო. ევროპაში რუსული გაზის (as ultimate origin) იმპორტი ასევე უკრაინისა (10.2%) და ბელორუსიის (8.9%) გავლით განხორცილდა. ევროსტატის მონაცემებით, 2021 წელს ევროკავშირის 15 წევრ ქვეყანაში ბუნებრივ აირზე დამოკიდებულება 90%-ზე მეტი იყო. 2022 წლის 24 თებერვლამდე

1 Eurostat (nrg_ti_gas) <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/10590.pdf>;

2 25 May 2018. What is happening in and around the Black Sea and how does it affect NATO? Published by Pavel Anastasov. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/05/25/the-black-sea-region-a-critical-intersection/index.html>;

3 December 2011. Susanne Langsdorf, EU Energy Policy: From the ECSC to the Energy Roadmap 2050. Heinrich Boll Stiftung, Green European Foundation – GEF;

ბრიუსელის დამოკიდებულება რუსეთიდან გაზის იმპორტზე უფრო მაღალი იყო ვიდრე -ნორვეგიიდან. ბოლო წლებში რუსეთის ფედერაცია ევროპის უმსხვილეს გაზის მიმწოდებელს წარმოადგენდა, ქვევით იხილეთ სურათი 1.⁴

სურათი 1:
ევროკავშირის ბუნებრივი აირის იმპორტის პროცენტული მაჩვენებელი ქვეყნების მიხედვით.

ენერგეტიკულ რესურსებზე დამოკიდებულების თვალსაზრისით, ენერგიის მოხმარების დონის მოკლე მიმოხილვიდან უჩვეულოდ ჩანს, რომ 2022 წლის 24 თებერვლამდე რუსულ გაზზე ევროკავშირის დამოკიდებულების დონე მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი იყო. მხარეებს შორის დამყარებული მოძველებული ცალმხრივი ენერგეტიკული დამოკიდებულება დიდი ალბათობით მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდა რუსეთის ფედერაციასა და ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის თანამედროვე ურთიერთობებსა და ეროვნულ დღის წესრიგზე.

იმის გათვალისწინებით, რომ რუსეთი ევროკავშირის აღმოსავლეთ ფლანგზე ენერგეტიკული რესურსების მიწოდებას ხშირად აფერხებდა, ადგენდა გავლენის სფეროებსა და შავ ზღვაში ქმნიდა დახურულ სივრცეებს, რეგიონს დიდ მნიშვნელობას არა მხოლოდ - რეგიონულ, არამედ ევროპის კონტინენტზე ენერგეტიკული უსაფრთხოების დღის წესრიგიც ანიჭებდა. რიგი საკვანძო საკითხები, როგორიცაა რეგიონში ბუნებრივი რესურსებით ვაჭრობა, მათი უსაფრთხო ტრასპორტირება და სატრანზიტო შესაძლებლობები არსებით მნიშვნელობას იძენს; თუმცა უსაფრთხოების ცვლადი გარემო რეგიონის უსაფრთხოების მომავალთან დაკავშირებით ლეგიტიმურ შეკითხვას აჩენს - რამდენად გახდის ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოება ფართო შავი ზღვის რეგიონს უფრო დაცულს?

ახლო წარსულში, რუსეთის მხრიდან გეოპოლიტიკური ფაქტორებით ხშირი იყო ბუნებრივი აირის მიწოდების შეფერხებები; ნატოსა და ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისა და პარტნიორი ქვეყნების მიმართ რუსეთი “წარმატებით” იყენებდა არამხოლოდ რეგულარულ, ირეგულარულ და ჰიბრიდულ გამოწვევებს, ასევე ბუნებრივი აირის მიწოდებით-შანტაჟს. ქვევით, ცხრილში მიმოხილულია რუსეთიდან ბუნებრივი აირის მიწოდების გამოწვევების რამოდენიმე ძირითადი შემთხვევა.

Uncertain Event	Reasons/Caused	Impact on Countries	Consequences	Outcome
2008-09 The gas crisis, Gazprom threatened to reduce the supply of natural gas to Ukraine	failure to reach an agreement on gas prices and supplies	Hungary, Moldova Romania, Poland, Bulgaria, Greece, Macedonia, Turkey, Slovakia, gas supply was dropped	On 31 December 2008 gas supplies interrupted. On 1 January 2009 were halted completely	EU member states to hold consultation on the gas crisis
2013-14 clamorous gas dispute, June 2014 gas supplies to Ukraine cut off	delayed debt payments; Annexation of Crimea	Ukraine, European countries. gas supply was dropped	30 October 2014 a deal was reached	Trilateral talks EU, Ukraine and Russia
2022 Russia-EU rattling gas dispute	Ukraine war related gas issues	Ukraine, European countries. gas supply was dropped	On 26 February 2022 Ukraine transit gas exports would be prohibited	EU sanctions on Russia, established shortly after the invasion
September 2022, the leaks Nordstream pipelines from Russia to Europe	Leaks in two gas pipelines were caused by sabotage	The West believed that sabotage would not have a significant impact on Europe's energy stability	the leaks were lasted for at least a week, until the gas from pipes runs out	The EU's security of gas supply is fragile

ცხრილი 1. რუსეთიდან ენერგიის მიწოდების უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული რამოდენიმე ძირითადი შემთხვევის მიმოხილვა.

4 Eurostat (nrg_ti_gasm) <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/10590.pdf>;

მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყნები ძირითადად ენერგეტიკულ საკითხებს თავისებურად ეროვნულ დონეზე და შიდა ენერგეტიკული ბალანსის არჩევით წყვეტენ, ხშირადაა, როცა ერთ ქვეყანაზე ან რეგიონზე ზემოქმედება მთელს კავშირზე იგრძნობა. ეს დამოკიდებულება არამხოლოდ ევროკავშირის რეგიონში, ასევე სხვა ორგანიზაციებში ქმნის ენერგეტიკის მიწოდების უსაფრთხოების საფუძველს. მაშინაც კი, როცა ევროპის გაზის საცავები, რომლებსაც შეუძლიათ დაახლოებით 100 (bcm) მილიარდი კუბური მეტრის მოცულობის მოთავსება, ევროპული მოთხოვნის მხოლოდ მეოთხედს დააკმაყოფილებენ.⁵

რეგიონში ევროკავშირისა (სამეზობლო პოლიტიკა) და რუსეთის კონკრეტული ინტერესები ევროკავშირის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაზე დიდ გავლენას ახდენს; ერთი მხრივ, რუსეთი ევროკავშირის აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფლანგებზე “გავლენის სფეროებს” და ენერგიის მიწოდების ჯაჭვებზე შეფერხებებს ქმნის, მეორე მხრივ, მას რეგიონის საკუთარი რეინტეგრაციის გეგმა აქვს, რომელიც პირველ ეტაპზე პოსტსაბჭოთა სივრცის რეინტეგრაციას ისახავს მიზნად. რუსეთი რეგიონში ენერგიის სატრანზიტო დერეფნების მზარდ პოტენციალს რისკად აღიქვამს და მის კონფლიქტურ ინტერესებს დამატებით განზომილებას სძენს. ენერგორესურსების ექსპორტი რომ რუსეთის საერთო საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიის ძირითადი ელემენტია კარგად არის გადმოცემული ჯონ ჰოპკინსის უნივერსიტეტის ტრანსატლანტიკური ურთიერთობების ცენტრის დირექტორის დანიელ ჰამილტონის კვლევაში სათაურით „ფართო შავი ზღვის რეგიონი 21-ე საუკუნეში: სტრატეგია, ეკონომიკა და ენერგეტიკული პერსპექტივები“.⁶

ომამდე ერთი თვით ადრე, მოსკოვსა და დასავლეთს შორის დამაბულობის ფონზე უკრაინის გამო, რუსული გაზისა და ნავთობის ბროდუქტების გაყიდვები ყურადღების ცენტრში მოექცა. 2022 წლის 21 იანვარს როიტერმა გამოაქვეყნა საინტერესო კვლევა სახელწოდებით “რუსეთის ნავთობისა და გაზის მოულოდნელი შემოსავალი”. ნაშრომის ავტორის დასაბუთებლად, აქ მოცემულია რამდენიმე რიცხვი როიტერის კვლევიდან. რუსული ნავთობისა და ბუნებრივი აირის გაყიდვებმა მნიშვნელოვნად გადააჭარმა 2021 წლის თავდაპირველ პროგნოზს. ფასების მკვეთრი ზრდის შედეგად, ნავთობის და გაზის გაყიდვებიდან შემოსავალმა რუსეთის მთლიანი ბიუჯეტის 36% შეადგინა. ეს ძალიან დიდი მაჩვენებელი იყო სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსებისას.⁷

ამ თავში წარმოდგენილი ევროკავშირის ენერგიის მოხმარების ძალიან მოკლე ზოგადი მონახაზის, ახლო წარსულში ტენდენციებისა და განზრახვების კონტექსტის გათვალისწინებით, შემდგომ ნაშრომში მოკლედ განვიხილავთ რუსეთის ბიუჯეტის შემოსავლებსა და ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოების ამჟამინდელ წყობას.

რუსეთის ბიუჯეტის შემოსავლის უზარმაზარი წყარო

რუსული ენერგეტიკის შემოსავლებზე დაკვირვება მნიშვნელოვანია, რადგან ის შეადგენს რუსეთის მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) დაახლოებით 18 პროცენტს და მისი სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების მესამედზე მეტს. მიუხედავად რუსული წარმოშობის რაფინირებულ პროდუქტებზე ევროკავშირის ემბარგოსი, რუსეთის გაზისა და ნავთობის გაყიდვებიდან საგადასახადო შემოსავლების კლებისა და ფასების ლიმიტისა, რომელიც ძალაში შევიდა 2023 წლის 5 თებერვალს, რუსეთის ეკონომიკის ზიანი საოცრად უმნიშვნელო რჩება. ყოველ შემთხვევაში, ოფიციალური ციფრების მიხედვით, ზოგიერთ კითხვებს აჩენს.

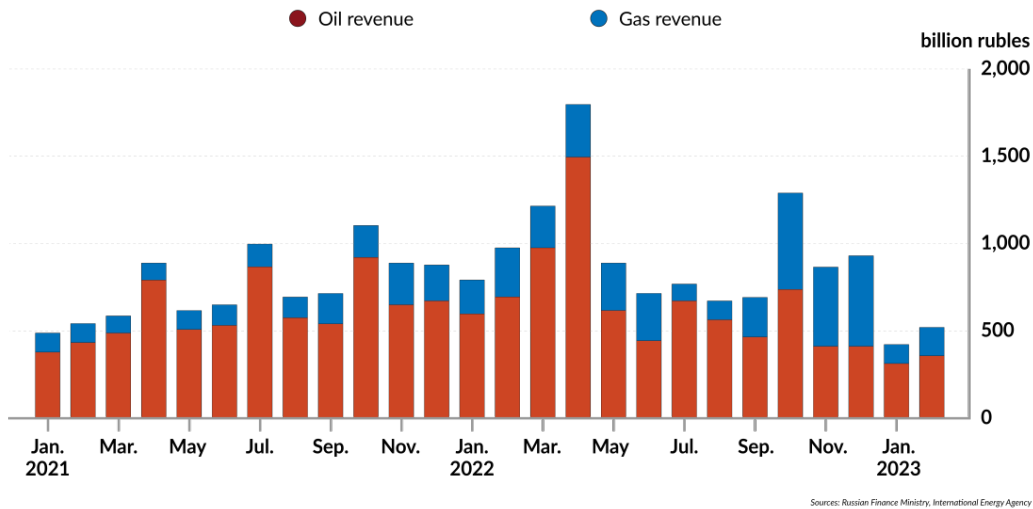
უკრაინაში ომის დაწყებამდე, 2021 წელს რუსეთის ნავთობისა და გაზის გაყიდვიდან მიღებული საგადასახადო შემოსავალმა რუსეთის ფედერალური ბიუჯეტის 45 პროცენტი შეადგინა. 2023 წლის პირველი ნახევრის შედეგების თანახმად, რუსულ ნავთობპროდუქტებზე ფასების ლიმიტი, იმპორტის აკრძალვა, ეკონომიკური სანქციებისა და დაბალი საბაზრო ფასების ერთობლიობა მუშაობს მაშინაც კი, როდესაც რუსეთის ენერგეტიკული ექსპორტი მიეძინება. ქვევით სურათზე გადმოცემულია დასავლეთის მცდელობები - შეზღუდოს კრემლის შესაძლებლობა დააფინანსოს ომი უკრაინასთან 2022 წელს და 2023 წლის პირველ ორ თვეს რუსეთის ნავთობისა და გაზის საგადასახადო შემოსავლების მოცულობიდან.⁸

5 February 23, 2023. Analysis: Healthy gas storage warms Europe, but not enough. <https://www.reuters.com/world/europe/healthy-gas-storage-warms-europe-not-enough-2023-02-23/>;

6 June 30, 2008. Edited by Daniel S. Hamilton, is director of the Center for Transatlantic Relations - SAIS and Gerhard Mangott. pg. 113 Energy Politics, The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations - SAIS, Johns Hopkins University)

7 Factbox: Russia's oil and gas revenue windfall Reuters January 21, 2022 <https://www.reuters.com/markets/europe/russias-oil-gas-revenue-windfall-2022-01-21/>

8 APRIL 13, 2023 Increasing pressure on Russia's oil industry <https://www.gisreportsonline.com/r/russian-oil-industry/>

სურათი 2:
საგადასახადო შემოსავალი რუსეთის ნავთობისა და გაზის გაყიდვიდან (\$1 ≈ 82 რუბლი 2022 წელს)

ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოების ამჟამინდელი წყობა

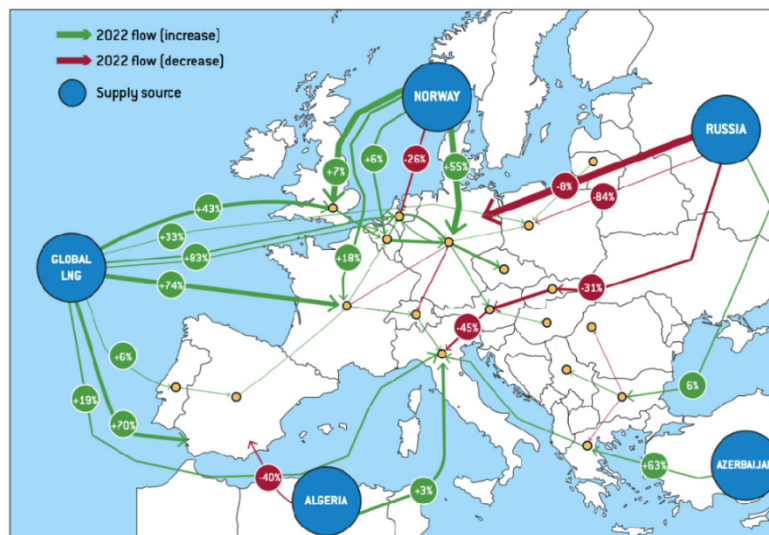
გაზის მიწოდების შეფერხებებს მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს: როგორც რეგიონული, ასევე გლობალური ენერგიის უსაფრთხოების პროცესები გულისხმობს ენერგომომარაგების მდგრადობასა და მრავალფეროვნებას; თუმცა რუსეთის უკრაინაში შეჭრამდე, ევროკავშირი-რუსეთის ენერგეტიკული ვაჭრობა, ევროკავშირის სივრცეში რუსული გაშლილი მილსადენებისგან და საცავებისგან მიღებული ორმხრივი სარგებელი ბრიუსელს უხერხულობას არ უქმნიდა. უკან, მოკლევადიან პრესპექტივაში, როგორც ჩანს, ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ბუნებრივი აირის უზრუნველყოფაში რუსული წილი პოტენციურად მაღალი იყო; თუმცა რუსეთ-ევროკავშირის ურთიერთდამოკიდებულება არ აღმოჩნდა მდგრადი. რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყებამდე ევროკავშირი ჯერ კიდევ ზედმეტად დამოკიდებული იყო რუსულ გაზზე.

როგორც ეროვნულ, ისე რეგიონულ დონეზე ბუნებრივი აირის მოხმარების ზრდა ან კლება ღრმა გავლენას ახდენს საერთაშორისო ენერგეტიკულ და უსაფრთხოების სტრუქტურაზე. ევროკავშირის ქვეყნების ბუნებრივი აირის იმპორტზე მაღალ დამოკიდებულ მდგომარეობას კიდევ უფრო ამწვავებს ის გარემოება, რომ ევროკავშირში გაზის მიწოდებას ვიწრო ჯგუფი უზრუნველყოფს.⁹

მას შემდეგ, რაც რუსეთმა ევროკავშირისთვის ბუნებრივი აირის მიწოდება მკვეთრად, კერძოდ, 42%-დან 10%-ზე ნაკლებ მაჩვენებლამდე შეამცირა, გამოჩნდა, რომ ევროკავშირში რბილი ზამთრის წყალობით, სამრეწველო მოთხოვნების მკვეთრი შემცირებითა და მომწოდებლების “გამრავალფეროვნებით” 2022-2023 წწ. ზამთარი იმაზე კომფორტულად გადაიტანა, ვიდრე რუსეთის შესაძლო გათვლებით იყო მოსალოდნელი. უფრო მეტიც, ევროკავშირის გაზის საცავებში ახლა იმაზე მეტი ბუნებრივი აირი აქვს, ვიდრე ეს უკრაინაში გაუმართლებელი ომის დაწყებამდე ჰქონდა. უკრაინაში რუსეთის შეჭრით გამოწვეულმა მყისიერმა შოკმა და ბუნებრივ აირზე ფასების 10-ჯერ მეტად ზრდამ ევროკავშირის ქვეყნები აიძულა ალტერნატიული საწვავის შეძენისკენ. თუ ადრე გერმანია სამომხმარებლო გაზის ნახევარს რუსეთიდან იღებდა, ახლა უარი თქვა მასზე.

თუმცა კარგი პროგნოზი არ ნიშნავს იმას, რომ ევროკავშირის ცალკეულ ქვეყნებში ბუნებრივი აირის მიწოდების შეფერხებები არ წარმოიქმნება. განსაკუთრებით მოწყვლადია ევროკავშირის აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთის ქვეყნები (სურათი 3.). გაზის ინფრასტრუქტურა ჯერ კიდევ ისეა დაპროექტებული, რომ გაზის უმეტისი წილი ბელორუსიისა და უკრაინის გავლით მილსადენებით მოდის. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ დასავლეთ ევროპიდან განხორციელდეს აღმოსავლეთით გაზის სრული მიწოდება. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირმა თავიდან აიცილა ენერგეტიკული უსაფრთხოების კრიზისი, მნიშვნელოვანი გამოწვევები მაინც რჩება: 1. მოკლე პერიოდში რუსული მოცულობის მთლიანად ჩანაცვლება. 2. კვლავ მზარდი და არაპროგნოზირებადი ფასები. 3. არარუსული მომწოდებლების გაზის გამტარი ინფრასტრუქტურისა და მიწოდების ჯაჭვების უსაფრთხოება და 4. ფართო შავი ზღვის რეგიონში მილსადენების გამოუყენებელი პოტენციალი.

9 February 14, 2023. Gas: a history of Energy Security in the EU. And what's next post-Russia? <https://energypost.eu/gas-a-history-of-energy-security-in-the-eu-and-whats-next-post-russia/>;

Source: Arrows on the map show the largest flows of natural gas around the European market and selected smaller flows. Arrowheads indicate direction, while arrow width indicates size of 2022 flow. Natural gas flows in the European market, first half 2022 vs first half 2021.

სურათი 3:

ევროპის ბაზარზე ბუნებრივი აირის ნაკადები 2022 წლის და 2021 წლის პირველი ნახევარში შედარებისთვის (Bruegel, 2022)

ახლო წარსულში გამოცდილების თანახმად, რუსეთი ენერგორესურსების ექსპორტს გეოპოლიტიკურ ინსტრუმენტად იყენებს. რუსეთ-უკრაინის ენერგეტიკულმა და კონვენციურმა დაპირისპირებებმა დაგვანახა, რომ ევროკავშირისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ენერგოდამოუკიდებლობა-სტაბილურობა და მიწოდების არხების უსაფრთხოება. ევროკავშირის რუსეთზე დამოკიდებულების შემცირებისკენ მიმართული ენერგომომარაგების გამრავალფეროვნებამ დამატებით გაზარდა შავი ზღვის რეგიონის გეოეკონომიკური მნიშვნელობა, რასაც ჯერ კიდევ 2008 წელს დანიელ ჰამილტონი აღნიშნავდა.¹⁰

რეგიონს, როგორც ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოება-სტაბილურობისთვის, ასევე სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის კუთხით მზარდი და მიმზიდველი მნიშვნელობა გააჩნია.¹¹ მართლაც, იგი ძალიან მიმზიდველია განსაკუთრებით კასპიის აუზიდან და ცენტრალური აზიიდან ნახშირწყალბადებისა და მწვანე ენერგიის ტრანზიტის მხრივ. 2022 წლის სტამბულის მარცვლეულის ახალი შეთანხმება და 2022 წლის მწვანე ენერგიის ტრანზიტის შეთანხმება შავ ზღვას მეტ მნიშვნელობას სძენს.

რეგიონი ევროატლანტიკური თანამეგობრობის ორი ძირითადი ინსტიტუტისთვის საერთო ინტერესის ზონაა. ორივე ინსტიტუტს რეგიონში ალიანსით დაინტერესებულ ქვეყნებთან მჭიდრო ურთიერთობა აქვს, თუმცა აღნიშნული საკმარისი არ არის ეფექტური სატრანზიტო დერეფნისა და ევროპული სატრანსპორტო ზონის უსაფრთხოება-სტაბილურობისთვის.

უკრაინაში შეჭრამდე 5 დღით ადრე ატლანტიკური საბჭოს ელექტრონულმა სააგენტომ საბჭოს უფროსი მრჩეველის ვრცელი კვლევა გამოაქვეყნა სათაურით “ნატომ უნდა გამოიყენოს შავ ზღვაში არსებული სტრატეგიული შესაძლებლობა“. სტატიის ავტორი კვლევაში სამართლიანად აღნიშნავს, რომ ბალტიისპირეთში ალიანსს რუსეთის შეკავებისთვის გადადგმული ნაბიჯებისგან განსხვავებით, რუსეთ-უკრაინის ომამდე მსგავსი ქმედებები შავი ზღვის რეგიონში არ განუხილავს.¹²

სამხედრო ექსპერტები თვლიან, რომ ფართო შავი ზღვის რეგიონში ევროკავშირსა და ნატოს თითქმის არაფერი აქვთ, თუ არ ჩავთვლით თურქეთის მწირ შესაძლებლობებსა და ევროპაში აშშ-ის ჯარების აღმოსავლეთის გაერთიანებულ ძალებს (The Joint Task Force East of the US Army Europe – USA-REUR). სამხედრო პროფესიონალების დაკვირვებებმა ნათელიყო, რომ უკრაინა-რუსეთის ომის დაწყებიდან ქვედანაყოფების გადაჯგუფება ევროკავშირის ჩრდილო-აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფლანგებზე ცენტრალური რეგიონიდან ძალები დაიწყო, ევროპაში ახლად შექმნილი აშშ-ის ჯარების აღმოსავლეთ გაერთიანებული ძალები რუმინეთსა და ბულგარეთში ლაგდებიან. საჭიროების შესაბამისად, დამატებითი მოწინავე ძალების განკარგულებაშია წინასწარ განთავსებული შეიარაღება და

10 2008. Pg. 122 Trans-regional Issues. Economic Developments in the Wider Black Sea Region. The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives. Edited by Daniel Hamilton and Gerhard Mangott. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, 2008., The Johns Hopkins University/Austrian Institute for International Affairs;

11 2022 წლის 17 დეკემბერს ბუქარესტი ისტორიულ ღონისძიებას მასპინძლობდა. შავი ზღვის რეგიონის პარტნიორმა ქვეყნებმა მწვანე ენერგიის განვითარებისა და გადაცემის კონტექსტში მჭიდრო თანამშრომლობაზე მზაობა დაადასტურეს. ოთხი ქვეყნის - აზერბაიჯანის, რუმინეთის, უნგრეთისა და საქართველოს ლიდერებმა მაღალი ძაბვის წყალქვეშა გადამცემი ხაზით მწვანე ენერგიის გადაცემის შეთანხმებას მოაწერეს ხელი. შეთანხმება მწვანე ენერგიით კავკასიის რეგიონისა და ევროპის დაკავშირებას გულისხმობს.

12 February 19, 2022. NATO must seize the current strategic opportunity in the Black Sea, by Dr. Harlan Ullman, Senior Advisor at the Atlantic Council and the prime author of “Shock and Awe”; <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/nato-must-seize-the-current-strategic-opportunity-in-the-black-sea/>

აღჭურვილობა.

ამ კვლევის დასასრულებლად შეიძლება ითქვას: რუსეთის გვერდის ავლით, ევროპას შეუძლია ითანამშრომლოს სხვა ქვეყნებთან და რეგიონებთან ენერგეტიკულ პოლიტიკაში. ენერგიის დივერსიფიკაციის გზით, ურთიერთობის კარგი მაგალითებია ევროპის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ქვეყნებსა და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობა, 2023 წლის მეორე კვარტალში ბაქო-თბილის-ჯეიჰანის ნავთობსადენით ევროკავშირის ქვეყნებში ნავთობის ტრანსპორტირება 18-ჯერ გაიზარდა.¹³

დასკვნა

ბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ რეგიონული და საერთაშორისო უსაფრთხოების სტრუქტურა იცვლება, ამისთვის მზად უნდა ვიყოთ. რუსეთ-უკრაინის ომმა დაგვანახა რუსეთსა და ევროკავშირს შორის უფრო მეტი დამოკიდებულება, ჩარევა, ენერგო რესურსების მილიტარიზაცია და უფრო დაუცველობა; დაუცველობა და მზარდი რისკი - უსაფრთხოება აღარ არის დაფუძნებული ადრე მოქმედ წესებზე. ახლო მომავალში ნაკლებად სავარაუდოა სარგებლიანი ენერგეტიკული დამოკიდებულების საფუძველზე ევროკავშირი-რუსეთის ურთიერთობის წარმართვა. ევროკავშირი სცილდება ორობით დამოკიდებულების ურთიერთობას, რომელიც აკავშირებს საერთაშორისო აქტორებს, ქმნის ახალ რეალობას, სადაც ენერგეტიკული უსაფრთხოების ინკლუზიურობა ვრცელდება რამდენიმე სხვადასხვა სფეროზე, ევროკავშირისთვის დივერსიფიკაცია გადამწყვეტი იქნება. ენერგიის მიწოდების ჯაჭვები ჩახლართული და რთულია, წარმოუდგენელია დადებითი ცვლილებების განხორციელება ერთ ღამეში.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Eurostat (nrg_ti_gasm) <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/10590.pdf>;
25 May 2018. What is happening in and around the Black Sea and how does it affect NATO? Published by Pavel Anastasov. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/05/25/the-black-sea-region-a-critical-intersection/index.html>;
December 2011. Susanne Langsdorf, EU Energy Policy: From the ECSC to the Energy Roadmap 2050. Heinrich Boll Stiftung, Green European Foundation – GEF;
Eurostat (nrg_ti_gasm) <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/10590.pdf>;
February 23, 2023. Analysis: Healthy gas storage warms Europe, but not enough. <https://www.reuters.com/world/europe/healthy-gas-storage-warms-europe-not-enough-2023-02-23/>;
June 30, 2008. Edited by Daniel S. Hamilton, is director of the Center for Transatlantic Relations – SAIS and Gerhard Mangott. pg. 113 Energy Politics, The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations – SAIS, Johns Hopkins University);
Factbox: Russia's oil and gas revenue windfall Reuters January 21, 2022 <https://www.reuters.com/markets/europe/russias-oil-gas-revenue-windfall-2022-01-21/>
APRIL 13, 2023 Increasing pressure on Russia's oil industry <https://www.gisreportsonline.com/r/russian-oil-industry/>
February 14, 2023. Gas: a history of Energy Security in the EU. And what's next post-Russia? <https://energypost.eu/gas-a-history-of-energy-security-in-the-eu-and-whats-next-post-russia/>;
2008. Pg. 122 Trans-regional Issues. Economic Developments in the Wider Black Sea Region. The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives. Edited by Daniel Hamilton and Gerhard Mangott. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, 2008., The Johns Hopkins University/Austrian Institute for International Affairs;
February 19, 2022. NATO must seize the current strategic opportunity in the Black Sea, by Dr. Harlan Ullman, Senior Advisor at the Atlantic Council and the prime author of "Shock and Awe; <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/nato-must-seize-the-current-strategic-opportunity-in-the-black-sea/>
Jun 14, 2023. By Vusala Abbasova Kazakhstan is Increasing Oil Exports Through Alternative Routes. <https://caspiannews.com/news-detail/kazakhstan-increases-oil-exports-via-azerbaijan-2023-7-13-16/>

¹³ Jun 14, 2023. By Vusala Abbasova Kazakhstan is Increasing Oil Exports Through Alternative Routes. <https://caspiannews.com/news-detail/kazakhstan-increases-oil-exports-via-azerbaijan-2023-7-13-16/>